“Тасдиқ мекунам”
Ректори Донишгоҳи технологии
Тоҷикистон, д.и.т., дотсент
_________________ Амонзода И.Т.
«_04_» _____04_____ 2021 с.

ТАҚРИЗИ

муассисаи тақриздиҳанда ба диссертатсияи Пирназарзода Диловар Махмадназар дар мавзӯи «Мукаммалгардонии низоми идоракунии корхонаҳои саноатӣ тибқи стандартҳои байналмилалӣ (дар мисоли корхонаҳои саноатии хурду миёнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон)», ки барои дарёфти дараҷаи номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.05 - Иқтисодиёт ва идоракунӣ дар хоҷагии халқ (иқтисодиётти саноат) пешниҳод карда шудааст.

1. Мубрамияти мавзӯи тадқиқот

Аҳамияти мавзӯи таҳқиқот бо зарурати мукаммалгардонии низоми идоракунии корхонаҳои саноатӣ дар шароити муосири бозор муайян карда мешавад.

Дигаргунии на танҳо системаи сиёсӣ, балки низоми иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон принсипҳо, усулҳо ва механизмҳои фаъолияти бахши воқеии иқтисодиёт, методология ва воситаҳои идоракуниро дар корхона тағйир дод. Иқтисоди миллӣ ба дефолт, суръати таваррум ва коҳиши истеҳсолоти саноатӣ дучор омад.

Раванди ташаккули бозоргонии иқтисодию иҷтимоӣ равияро ба ғояҳои илмӣ ва муқаррароти методологӣ тағйир дода имкон дод, ки мушкилоти рақобатнокии корхонаҳо дар иқтисодиёт васеъ кушода, ки ҳалли онҳо ба даст овардани рушди устувори корхонаҳоро фароҳам овард.

Дар системаи иқтисодии бозорӣ, давлат бевосита вазифаҳои танзимро ичро намекунад, танҳо бо интихоби афзалиятҳои сиёсати саноатӣ дар асоси ташаккули барномаҳои мақсадноки давлатии дарозмуддат ва миёнамуддат маҳдуд мешавад. Аз ин сабаб, масъулият барои натичаҳои фаъолият дар шароити номуайянӣ дар муҳити беруна комилан ба зиммаи истеҳсолкунанда гузошта мешавад.

Мустақилият дар қабули карорҳо талаботҳои махсусро барои идоракунии корхона ба миён мегузорад.

Бо ташаккул ва рушди муносибатҳои бозорӣ, масъалаҳои баланд бардоштани самаранокии идоракунии корхонаҳои саноатӣ аҳамияти ҷиддӣ пайдо мекунанд. Иқтисоди навбунёди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фалсафаи принсипан нави муносибатҳо ниёз дорад, ки объективии талаботи принсипҳои ташкил ва идоракунии тиҷорати муосирро ба назар мегиранд.

Дар раванди ташкили фаъолият, корхона бояд воқеияти расидан ба ҳадафҳоро арзёбӣ кунад. Бо истифода аз стандартҳои байналмилалӣ, шумо метавонед ин вазифаро ичро кунед. Аммо, ҳангоми гузариш ба муносибатҳои бозорӣ, усулҳои банақшагирии каблан мавчуда фаромӯш шуданд ва усулҳои наве, ки ба шароити тағирёфтаи фаъолияти корхонаҳо мувофиқанд, ҳанӯз ба қадри кофӣ таҳия ва омӯхта нашудаанд ва аз ин рӯ дар амал мунтазам истифода намешаванд ва нопурраанд.

Аз ин рӯ, рушди бахши саноатии иқтисоди кишвар аз дигар соҳаҳои фаъолияти иқтисодӣ ақиб монда ноустувор боқӣ мемонад.

Гузариши тағирот дар равандҳои истеҳсолии дохилӣ ва ноустувории муҳити бозор ҷиддияти мукаммалгардонии низоми идорракунии корхонаҳои саноатиро пешакӣ муайян мекунад. Барои иқтисодиёти соҳибкории озод татбиқи дурусти таҷрибаи мавҷудаи низоми идоракунии корхонаҳои саноатӣ дар шароити радди муосир муҳим аст. Ин ба корхонаҳои саноатӣ имкон медиҳад, ки стратегияи бозории худро амалӣ кунад ва ба рушди босуръат мусоидат кунад.

2. Сатҳи коркарди илмии таҳқиқот

Муаллиф ҳангоми тадқиқот асарҳои олимони мазкур: хориҷӣ - Ж. Бодо, Д. Бэннок, Я. Корнай, П. Бекли, Р. Бэроуз, М. Вебер, Ҷ. Гэлбрейт, Х. Кене, П. Гэнгюл, Д. Норт, Р. Катилон, А. Маршал, Д. Нюболд, В. Окейн, М. Портер, Р. Хизрич, Д. Рассел, Д. Троуэл, Д. Крэен, олимони рус Агеев Ш., Блинов А., Бусигин А., Бухвалд Е., Виленский А., Емелянов О., Клевлин А., Королев В., Колесников А., Лапуст М., Мазол С., Малгин В., Мокичев С., Радаев В., Рубе В.,Чепуренко А., олимони ватанӣ Абдуғаффоров А., Абдусамадов Г., Аминов И., Асроров И., Ғаниев Т., Ғозибеков С., Давлатзода Қ., Дадоматов Д., Қаюмов Н., Қаюмова Ф., Қодиров Д., Комилов С., Низомова Т., Нурмаҳмадов М., Обидов Ф., Рауфӣ А., Раҳимов Р., Раҳимов Ш., Ризоқулов Т.,Улмасов Р., Умаров Х., Файзуллоев М., Ҷӯраева А., Ҳабибов С., Юсупов Х. Абдуғаффоров А., Абдусамадов Г., Аминов И., Асроров И., Ғаниев Т., Ғозибеков С., Давлатзода Қ., Дадоматов Д., Қаюмов Н., Қаюмова Ф., Қодиров Д., Комилов С., Низомова Т., Нурмаҳмадов М., Обидов Ф., Рауфӣ А., Раҳимов Р., Раҳимов Ш., Ризоқулов Т.,Улмасов Р., Умаров Х., Файзуллоев М., Ҷӯраева А., Ҳабибов С., Юсупов Х. ва дигаронро ба таври васеъ мавриди таҳқиқ қарор додааст.

3. Мақсад, асоснокии назариявию амалии таҳқиқот, соҳаи тадқиқот.

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ, аз таҳқиқи консептуалию амалии коркарди мукаммалгардонии низоми идоракунии корхонаҳои саноатӣ тибқи стандартҳои байналмилалӣ мебошад.

Вобаста ба мақсадҳои гузошташуда дар рисолаи мазкур ҳалли якчанд вазифаҳо ба роҳ монда шудааст, аз ҷумла:

- асосноксозии заминаҳои назариявию иқтисодии фаъолият ва рушди идоракунии корхонаҳои саноатӣ тибқи таҳқиқоти нуктаҳои назари олимони ватанию хориҷӣ;

- дар заминаи муқобилгузории омилҳои таъсиррасонанда ва вазъи воқеии ташаккули корхонаҳои саноатӣ, коркард кардани усулҳои дастгирии давлатӣ ва ба

ҳам пайваст намудани назария бо амалия ҷиҳати коҳиш додани оқибатҳои номатлуби тағйирёбандагии муносибатҳои иқтисодии ҷаҳонӣ;

- бо ба инобат гирифтани таҷрибаи мамлакатҳои аз ҷиҳати саноатӣ пешрафта таҳия кардани модели миллии рушди соҳаи саноат ва аз нигоҳи сифат, борпеч, тарғиби молу маҳсулоти ватанӣ рақобатпазир гардонидани онҳо дар бозори байналмилалии молу маҳсулот;

- таҳлили вазъи воқеии корхонаҳои саноатӣ дар таносуб бо назария ва амалия ва дар заминаи таҳлилҳои гузаронидашуда пешниҳод кардани таклифҳо ҷиҳати беҳбуд бахшидани раванди ташаккули корхонаҳои саноатӣ ва бо ҳамин васила баланд бардоштани истеҳсоли молу маҳсулоти воридотивазкунанда;

- бо истифода аз моделҳои иқтисодӣ-математикӣ мушаххас муайян кардани махсусиятҳои миллии ташаккули корхонаҳои саноатӣ ва дар заминаи онҳо таҳия кардани механизми пайвандии стандартҳои миллӣ ба стандартҳои байналмилалии нисбати молу маҳсулот пешниҳодшаванда, ки ҳадафи онро ба бозори ҷаҳонӣ муаррифӣ кардани молу маҳсулоти ватанӣ ташкил медиҳад;

- бо омӯзиши асосҳои хуқуқии сиёсати давлатӣ оид ба соҳаи саноат, муайян кардани самаранокии самтҳои он ва таҳия намудани таклифҳои мушаххас бобати тақвият бахшидани сиёсати давлатӣ оид ба соҳаи саноат, ки заминаи фундаменталии ҳадафи чоруми миллиро ташкил медиҳад;

- таҳлили татбиқи низоми идоракунии сифат тибқи стандартҳои байналмиллалӣ дар корхонаҳои саноатӣ.

Натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ нишон медиҳанд, ки унвонҷӯ дар раванди таҳқиқоти мавзӯи мазкур ба ҳалли вазифаҳои гузошташуда ноил гашта, вобаста ба онҳо пешниҳодҳои мушахас намудааст. Вобаста ба ин, дар раванди омоданамоии диссертатсияи мазкур муаллиф усулҳои умумиилмӣ (ягонагии таҳлил ва ташхис, индуксия ва дедуксия, алоқамандии бузургиҳои миқдорӣ ва сифатӣ) тадқиқ менамояд.

Ба сифати базаи иттилоотӣ-эмпирикии таҳқиқот маълумотҳои расмии Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, маълумоти воқеию омории гирдовардаи муаллиф, маводҳои расмии ВАО, Вазорати саноат ва

технологияҳои нав, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ, маълумоти омори расмии Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин тавсияҳои муассисаҳои илмии мамлакат ва санадҳои меъёрӣ ва ҳуқуқӣ оиди андоз ва андозбандӣ истифода бурда шудаанд.

Таҳқиқоти гузаронидашуда, хулосаҳо ва пешниҳодҳои он ба банди зерини ихтисоси 08.00.05 «Иқтисод ва идоракунии хоҷагии халқ» дар соҳаи «Иқтисодиёти саноат», рамзи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Илмҳои иқтисодӣ» 1.1.1. Асосҳои назариявӣ-молиявии иқтисодиёт ва идоракунии системаҳои иқтисодӣ дар саноат; 1.1.6. Рушди корхонаҳо (ташкилот); 1.1.7. Ташаккули механизмҳои тараққиёти устувори иқтисодиёти соҳаҳо, муҷтамаъҳо ва корхонаҳои саноатӣ; 1.1.18. Афзорҳо ва методҳои менеҷменти корхонаҳои саноатӣ, соҳаҳо ва муҷтамаъҳо; 1.1.19. Асосҳои назариявӣ ва методологии самаранокии тараққиёти корхонаҳо, соҳаҳо ва муҷтамаъҳои хоҷагии халқ мутобиқат менамоянд.

4. Навгониҳои илмии тадқиқот

Навгонии илмии таҳқиқот аз таҳияи консепсияи назариявию методологии низоми идоракунии корхонаҳои саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти стандартҳои байналмилалӣ иборат мебошад.

Натиҷаҳои муҳимтарини илмӣ, ки аз ҷониби муаллиф ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, аз инҳо иборатанд:

- ❖ дар асоси омӯзишу таҳлил асосҳои назариявию иқтисодии фаъолият ва рушди корхонаҳои саноатӣ, ки барои интихоби шакли нисбатан самараноки фаъолияти корхонаҳои саноатӣ мусоидат мекунанд, асоснок гардида, дар баробари ин аз тарафи муаллиф таърифи фаъолияти корхонаҳои саноатӣ пешниҳод шудааст, ки дар шароити муосир нақши пешбарандаи корхонаҳои саноат дар дараҷаи қаноатмандии эҳтиёҷоти ҷомеа ба маҳсулоти баландсифат, таъмини таҷҳизоти техникӣ, таъминоти ҷойҳои корӣ ва интенсификатсияи истеҳсолот аз муваффақиятҳои рушди он зоҳир мегардад;
- ❖ дар заминаи муқобилгузории омилҳои таъсиррасонандаи муҳити берунаю дохилӣ ба вазъи воқеии корхонаҳои саноатӣ усулҳои дастгирии давлатӣ ва ба ҳам

пайваст намудани назария ва амалия коркард шуда, пешниҳод мешавад, ки барои саривақт бо иттилооти ҳуқуқию иқтисодии дақиқ ва саҳеҳ таъмин намудани соҳибкории истеҳсолӣ, зарур дониста мешавад, ки дар мамлакат, дар заминаи Муассисаи давлатии «Фонди дастгирии соҳибкории назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» маҳзани ягонаи иттилоотӣ оиди ҷамъоварии иттилооти зарурӣ дар бораи фаъолияти соҳибкорӣ, навгониҳои қонунгузории соҳавӣ, чорабиниҳои баргузоршаванда дар бар гирад;

❖ дар асоси омӯзиш ва таҳлили таҷрибаи мамлакатҳои саноатии хориҷӣ, масалан, Хитой, Япония, Олмон, Ӯзбекистон, ШМА хулоса кардан мумкин аст, ки онҳо дар марҳилаҳои аввали рушди саноати миллӣ, асосан моделҳои миллии ташаккули соҳибкории истеҳсолиро таҳия намуда, тараққиёти минбаъдаи онро заминагузорӣ карданд. Чунончи, Хитой дар марҳилаҳои аввали рушди саноати миллӣ бештар ба зиёдшавии шумораи корхонаҳои саноатӣ таваҷҷӯҳ зоҳир намудааст, Япония дар фарқият аз Хитой рушди соҳаи саноати миллиро ба тайёр намудани мутахассисони баландихтисос алоқаманд кард, Ӯзбекистон тавонист рушди саноати миллиро дар асоси ифтитоҳ кардани сохторҳои таркибии ширкатҳои байналмилалии маъруф дар ҳудуди мамлакат заминагузорӣ намояд.

❖ вазъи воқеии корхонаҳои саноатӣ бо назардошти муҳитӣ бозори муосир, ки ба раванди ташаккули фаъолияти корхонаҳои саноатӣ таъсир мерасонанд, таҳлил гардидааст. Мавқеи воқеии корхонаҳои саноатӣ бо назардошти муҳити бозори муосир, ки ба раванди ташаккули корхонаҳои саноатӣ таъсир мерасонад, таҳлил карда шуда, пешниҳодҳо оиди такмил додани системаи идоракунии корхонаҳои саноатӣ бо дарназардошти афзалиятноки омилҳои барои сармоягузорони хориҷӣ муҳим, ки ин рақобатпазирии ин корхонаҳоро афзоиш дода, манбаъҳои гуногуни сармоягузориро сафарбар менамояд, баррасӣ гардидаанд;

❖ хусусиятҳои миллии ташаккули корхонаҳои саноатӣ бо истифода аз масъалаҳои иқтисодӣ-математикӣ, бо назардошти стандартҳои байналмиллалӣ, ки ҳадафи он муарифии молу маҳсулоти ватанӣ ба бозори ҷаҳонӣ мебошад, паст кардани сатҳи бекорӣ ва адолати иҷтимоӣ; баландбардории сифати ҳаёти аҳолӣ; фаъолгардонии инноватсия; ба раванди меҳнат ҷалб кардани тамоми категорияи

аҳолӣ; рушди сарчашмаҳои табиии ашёи хом ва маводҳо; ташаккули афзалияти рақобатпазирии саноат ва минтақа; қонеъгардонии талаботи аҳолӣ ба хизматрасонӣ, муайян шудааст;

- зарурияти роҳҳои беҳтар намудани сифати маҳсулоти ин корхонаҳо асоснок гардида, саривақтӣ будани гузариши корхонаҳои саноатӣ ба низоми стандартҳои байналмилалӣ ISO 9000 пешниҳод гардидааст, ки ворид кардани технологияҳои навтарин ва пешрафтаи сифати маҳсулотро талаб менамояд. Ҳамзамон асосҳои ҳуқуқии сиёсати давлатӣ ҷиҳатӣ дастгири ва рушди фаъолияти корхонаҳои саноатӣ, ки ба татбиқи ҳадафи чоруми миллӣ равона гардидааст, муайян карда шуда, мавқеи соҳаи танзими техникӣ дар рушди иқтисодиёти корхонаҳои саноатии ҷумҳурӣ арзёбӣ гардидааст, ки ислоҳоти амалигардида ва фаъолияти пурсамари бахши хусусӣ дар арсаи байналмилалӣ эътироф шудааст.

Навгониҳои тадқиқот ва аҳамияти назариявии таҳқиқот иборат аз таҳияи муқарраротӣ назариявию методологие мебошад, ки онҳоро метавон барои мукаммалагрдонии низоми идоракунии корхонаҳои саноатӣ тибқи стандартҳои баналмилалӣ мавриди истифода қарор дод. Хулоса ва тавсияҳои дар диссертатсия таҳиягардида, метавонанд аз тарафи мақомоти танзимгар ва назоратӣ барои истифодаи минбаъдаи онҳо ҳангоми ҳаллу фасли вазифаҳои инкишоф ва баландбардории танзими давлатии идоракунии корхонаҳои саноатӣ ҳам дар сатҳи минтақавӣ ва ҳам дар сатҳи ҷумҳуриявӣ мавриди истифода қарор бигиранд.

Мавқеи асосӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти кори диссертатсионӣ, дар конфронсҳои илмии ҷумҳуриявӣ ва байналхалқӣ ва санадҳои меъёриву ҳуқуқии соҳаи саноатӣ истифода шуда, хулосаҳо ва тавсияҳо баён шуда, маълумотнома оид ба татбиқи пешниҳоду таклифҳо мавҷуд аст. Маводҳои диссертатсия дар ҷараёни таълими Донишгоҳи миллии Тоҷикистон низ истифода гардидааст, ки маълумотнома оид ба татбиқ мавҷуд аст.

4. Сохт ва таркиби рисолаи диссертатсионӣ

Сохт ва таркиби рисолаи диссертатсионӣ ба мақсади асосӣ мувофиқ буда, бе восита аз вазифаҳои муайяншуда бар меояд ва мантиқи ҷараёни таҳқиқотро

инъикос мекунад. Рисолаи диссертатсионӣ аз сарсухан, се боб, нуҳ зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст, ки дар 178 саҳифаи матни компютерӣ омода шудааст.

Дар сарсухан муаллиф ҷиҳатҳои актуалӣ будани мавзӯъ, мақсад ва вазифаҳои тадқиқотро асоснок гардонида, дараҷаи коркард ва навоварии онро нишон додааст (саҳ. 4-13).

Дар боби якум «Моҳияти иҷтимоӣ-иқтисодии корхонаҳои саноатӣ ва аҳмияти онҳо дар шароити муосири иқтисодии Тоҷикистон» асосҳои назариявию иқтисодии фаъолият ва рушди корхонаҳои саноатии хурду миёна, омилҳои таъсиррасонанда ба рушди фаъолияти корхонаҳои саноатӣ, рақобатпазирии молу маҳсулот ва таҷрибаи ҷаҳонӣ оид ба раванди ташаккул ва фаъолиятӣ корхонаҳои саноатӣ тибқи стандартҳои байналмилалӣ баррасӣ шудаанд (саҳ. 15-60).

Дар ин боб, оид ба таҳовуллоти назариявию методологии рақобат ақидаҳои олимону дохиливу хориҷӣ – А.Борисов, И.Грачев, А.Велинский, В.Грузинов, Т.Яркина, Т.Д.Низомова, С.Ҷ.Комилов, Д.Дадоматов ва дигаронро таҳлил намуда, ақидаи муаллифиро дар бораи корхона ва корхонаҳои саноатӣ пешниҳод намудааст, ки мувофиқи он «Моҳияти иҷтимоӣ-иқтисодии корхонаҳои саноатӣ ва аҳмияти онҳо дар шароити муосири иқтисодии Тоҷикистон» асосҳои назариявию иқтисодии фаъолият ва рушди корхонаҳои саноатии хурду миёна, омилҳои таъсиррасонанда ба рушди фаъолияти корхонаҳои саноатӣ, рақобатпазирии молу маҳсулот ва таҷрибаи ҷаҳонӣ оид ба раванди ташаккул ва фаъолиятӣ корхонаҳои саноатӣ тибқи стандартҳои байналмилалӣ баррасӣ шудаанд” (С. 18) ва “корхонаи саноатӣ як объектест, ки маҳсулоти саноатӣ истеҳсол намуда, ба объекти нуқтавӣ монанд аст (завод, фабрика, шахта, кони маъдан, комбинат). Инҳо ҳамчун воҳидҳои асосии ҳисоботдиҳӣ дар омори саноат маҳсуб меёбанд. Фаъолияти чунин корхонаҳо истеҳсолоти саноатӣ номида мешавад” (С. 24).

Ҳамзамон, оид ба аҳамияти корхонаҳои саноатӣ таҳқиқ намуда, муайян намуд, ки бисёр корхонаҳои саноатии минтақавӣ аҳамияти миллӣ ва ҳатто ҷаҳонӣ

доранд. Ба онҳо асосан корхонаҳои мисгудозӣ, заводҳои кимиёвӣ, алюминий, корхонаҳои маҷмааи саноати кӯҳӣ ва металлургӣ дохил мешаванд. Маъмулан, дар чунин корхонаҳо қисми зиёди аҳолӣ кор мекунанд ва беҳбудии ҳазорон оила аз кори онҳо вобаста аст. Саноати авиатсия ва корхонаҳои истеҳсоли ҳавопаймо барои иқтисодиёт ва рушди давлат аҳмияти калон дорад. Ин соҳа на танҳо ҳазорон коргаронро бо ихтисосҳои гуногун ба кори доимӣ таъмин намуда, буҷети давлатиро пур мекунад, инчунин нуфузу эътибори байналмилалии давлатро низ баланд мебардорад (С. 25).

Дар натиҷаи таҳлили таъсири омилҳо, муаллиф ба омилҳои умумии муҳити беруна: (макроиқтисодӣ) вазъи сиёсӣ дар мамлакат; босуботии дигаргуниҳои демократӣ; имконияти баргаштан ба системаи гузаштаи сиёсӣ; вазъи ҷиноӣ дар мамлакат ва дигар омилҳоро нисбат дода, инчунин ба ғайр аз омилҳои умумӣ, омилҳои мушаххасро, ки ба тариқи миқдорӣ дар мавриди ташаккулёбии корхонаҳои саноатӣ ба ҳисоб гирифтан зарур аст, дар расми 1.2.1. ба таври васеъ пешниҳод намудааст (С. 34-36).

Дар боби дуюм «Арзёбӣ ва таҳлили вазъ ва рушди корхонаҳои саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» таҳлили вазъи муосири корхонаҳои саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳлили самаранокии фаъолияти корхонаҳои саноатӣ дар муҳити бозорӣ ва истифодаи тарҳи иқтисодӣ-математикиро бо мақсади муайян намудани самти рушд ва идоракунии корхонаҳои саноатӣ дар бар мегирад (саҳ. 61-106).

Дар ин бахш, муаллиф ба ҳолати муосири корхонаҳои саноатӣ баҳогузорӣ намуда, дар асоси таҳлил муайян шудааст, ки суръати афзоиши соҳаҳои саноатӣ аз нигоҳи мутобиқшавии суръати он ба тағйирёбии шароит пеш мегузарад, ки тайи солҳои охир шумораи корхонаҳои хурду миёна дар ҷумҳурӣ 1,7 маротиба ва шумораи ҷойҳои корӣ дар онҳо ба андозаи 7,6 фисад афзоиш ёфтааст. Чунин вазъият дар натиҷаи суст тараққӣ кардани инфрасохтори корхонаҳо ва ҳолати паст будани дараҷаи ҷалби сармоя ба миён омадааст (саҳ. 66).

Асоснокии илмии рисола, дар он аст, ки новобаста аз болоравии шумораи корхонаҳои хурд ва миёна, омилҳои муайяне ҷой доранд, ки онҳо афзоиши

назарраси рушди корхонаҳои хурд ва миёнаи саноатиро бозмедоранд: барои дар соҳаи саноат оғоз кардани тиҷорати хурд, назар ба дигар намуди фаъолияти иқтисодӣ, сармояи назарраси аввалия талаб карда мешавад; сармоя дар тиҷорати хурди соҳаи саноат, хароҷоти худро назар ба намуди дигари фаъолияти иқтисодӣ сусттар рӯйпӯш менамояд, яъне ба мӯҳлати нисбатан дарозтар; сармоягузорӣ дар тиҷорати хурди соҳаи саноат назар ба дигар намуди фаъолияти иқтисодӣ таваккалноктар мебошад; дар тиҷорати хурди соҳаи саноат таъсири фаъолияти доманадор - монополизм назар ба дигар намуди фаъолияти иқтисодӣ бештар эҳсос мегардад; ба субъектони тиҷорати хурд, ки фаъолияти соҳибкориро дар со-ҳаи саноат, бахусус дар қисми ашёӣ ба амал мебароранд, баромадан ба бозор ва ишғоли мавқеи худ мушкил аст; корхонаҳои хурд, ки фаъолияти худро дар соҳаи саноат ба амал мебароранд, назар ба дигар намуди фаъолияти иқтисодӣ мушкилоти назаррасеро дар гирифтани қарзҳои дарозмуддат ва молиякунонии хурд эҳсос менамоянд; тиҷорати хурдро дар соҳаи саноат зарур аст, ки дар мавриди пайваст шудан ба инфрасохтори шабакаҳои муҳандисӣ, коммуналӣ ва энергетикӣ ба таври назаррас хароҷот намоянд, ки ин ба рушди минбаъдаи онҳо таъсири манфӣ мерасонад; тиҷорати хурд дар соҳаи саноат ҳангоми ба иҷора гирифтани иншоот ва ё ба моликият даровардани майдонҳои истеҳсолӣ, мушкилиҳои назаррасро аз сар мегузаронад; нарасидани кадрҳои баландихтисоси муҳандисӣ-техникӣ дар корхонаҳои хурди истихроҷ ва коркардкунанда; таъсири манфии арзиши баланди ашёи хом ба рушди сектори хурди соҳаи саноат (с. 73-74).

Инчунин, аз ҷониби муаллиф муайян шудааст, ки истеҳсолоти саноатӣ раванди мураккаби технологие мебошад, ки аз зерсохторҳои истеҳсолӣ-технологӣ, ки тавассути дастгоҳҳои махсуси саноатӣ ба истеҳсоли деталҳо, қисмҳо ва ашёи хоми нимтайёр ва инчунин ба васлкунӣ ва фурӯши минбаъдаи маҳсулоти тайёри қонеъкунандаи талаботи бозори истеъмолӣ машғуланд, таркиб ёфтааст. Инчунин ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ аз 13 412 млн. сомонии дар соли 2013 (дар муқоиса бо индексатсияи нархҳои имрӯза) соли 2019 ба 27613 млн. сомонӣ (2 баробар) афзуд. Ҳиссаи саноат дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ

дар соли 2019 35,7%-ро ташкил дод. Бо доштани иқтидори бузурги гидроэнергетикӣ, дар ҷумҳурӣ дар солҳои 1990-2019 ҳамагӣ аз 16,1 то 20,0 млрд. кВт. соат нерӯи барқ истеҳсол карда шудааст. Бори аввал дар таърихи Тоҷикистон нишондиҳандаи баланд дар соли 2019 ба даст омадааст. Дар давраҳои истиқлолияти давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи энергетикаи барқӣ 20 лоиҳаҳои инвеститсионӣ амалӣ гардида, маблағи умумии лоиҳаҳо 2,0 млрд. доллари ШМА-ро ташкил дод. Дар Тоҷикистон конҳои нафту газ начандон зиёд мебошанд. Ба тавозун ҳамагӣ 23 кони нафт бо захираи геологӣ дар ҳаҷми зиёда аз 117 млн.тонна ва газ 857 млрд.$м^3$ гирифта шудааст. Истихроҷи нафт дар соли 2019 23,3 ҳаз.тоннаро ва истихроҷи гази табиӣ дар соли 2019 0,7 млн.$м^3$-ро ташкил дод. Истихроҷи ангишт дар соли 2019 2 млн. 027 ҳаз.тоннаро ташкил дод, ки нисбат ба соли 1990 (486,4 ҳаз.тонна) 5 маротиба зиёд мебошад. Ҳиссаи истихроҷи ангишт дар соли 1990 бо тарзи кушод 7,2% ва зеризаминӣ 92,8%-ро ташкил дода бошад, ин нишондод дар соли 2019 мутаносибан ба 94 ва 6% баробар гардидааст (С. 75-76).

Муаллиф зимни таҳлилҳо ошкор намудааст, ки ҳиссаи саноати хуроквдрӣ нисбати маҷмуи маҳсулоти саноатӣ дар соли 2019 - 19,6%-ро ташкил медиҳад, ки дар ҷои сеюм баъд аз саноати маъданӣ ва электроэнергия меистад. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки Дар сохтори саноати хӯрокворӣи Тоҷикистон 10 соҳа, аз ҷумла: коркарди меваю сабзавот, ғалла, гӯшту шир, тамоку, истеҳсоли нон ва маҳсулоти нонӣ, равғани растанӣ, обҳои минералӣ, қаннодӣ, нӯшокиҳои ғайриспиртӣ ва спиртӣ бо фарогирии зиёда аз 462 корхонаҳои бузург ва миёна фаъолият менамоянд. Соли 2019 корхонаҳои саноати хӯрокворӣ дар ҳаҷми 5,4 млрд.сомонӣ маҳсулот истеҳсол намуданд, ки афзоиши он нисбат ба соли 2014 ба андозаи 65,3% зиёд аст. Соли 2019 дар муқоиса бо соли 1991 танҳо истеҳсоли гушт ба миқдори 23,9%, истеҳсоли нушокиҳои ғайри спиртӣ (беалкогол) 4 маротиба ва истеҳсоли оби минералӣ 3,3 маротиба афзудаст. Истеҳсоли дигар маҳсулотҳо хеле паст шуд. Дар давраи истиқлолият корхонаҳои ордбарорӣ, истеҳсоли маҳсулоти макаронӣ, қаннодӣ, гӯштию ширӣ, нон ва маҳсулоти нонӣ, нӯшокиҳо, машрубот бо технологияҳои Ҷумҳурии Туркия, Украина,

Ҷумҳурии Халқии Хитой, Ҷумҳурии Итолиё, Ҷумҳурии Маҷористон ва Федератсияи Россия таъсис ёфтанд ва аз нав барқарор карда шуда, шумораи корхонаҳои саноати хӯрокворӣ аз 94 -то дар соли 1991 ба 462 -то дар соли 2019 расонида шуд, ки нисбати соли 1991 368 корхона зиёд мебошад. Мунтазам афзоиш ёфтани шумораи корхонаҳои саноатӣ ба зиёд шавии ҳаҷми истеҳсолот ва боло рафтани ҳиссаи саноати хӯрокворӣ дар маҷмӯи маҳсулоти саноатӣ мусоидат намуд (С. 89-92).

Дар боби сеюм «Такмили механизмҳои идоракунӣ ва рушди корхонаҳои саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дастгирӣ ва имтиёзҳои давлатӣ ҷиҳати рушди корхонаҳои саноатӣ, мавкеъи соҳаи танзими техникӣ дар рушди иқтисодиёти корхонаҳои саноатии кишвар ва татбиқи низоми идоракунии сифат тибқи стандартҳои байналмилалӣ ҳамчун муосиртарин омили ташаккул ва рушди корхонаҳои саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муоина шудааст (саҳ. 107-153).

Дар боби мазкур муаллиф, вобаста ба таҳлили гузаронидашуда амсилаи барномаи корхонаҳои саноатиро пешниҳод менамояд, ки ҳамчун «локомотив»-и муҳими болоравии иқтисодӣ башумор меравtotally. Мутобиқан, фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди соҳибкорӣ ва фаъолияти корхонаҳои саноатӣ аҳмияти муҳимро чи барои бахши хурд ва миёна ва чи барои иқтисодиёт дар маҷмӯъ касб менамояд (С. 107-109). Имрӯз вазифаи муҳимтар ин рушди ниҳодҳои молиявӣ ва технологияҳои таъминкунандаи талаботи корхонаҳои саноатии хурд ва миёна қарз ва сармоя ба шумор мераванд. Механизмҳои иқтисодии аз нав тақсимкунии захираҳо бояд ба истифодаи самараноки захираҳои мавҷуда аз тарафи корхонаҳои хурд мусоидат намоянд. Зарур аст, ки низоми одилонаи муносибатҳои меҳнатӣ ва ҳифзи иҷтимоие, ки ба муҳити бозорӣ мутобиқат менамоянд, фароҳам оварда шаванд. Дар ҳалли вазифаҳои мазкур бояд инфрасохторҳои дастгирии рушди соҳибкории ва фаъолнокии корхонаҳои саноатӣ бо иштироки давлат таъсисёфта, низоми ниҳодҳои давлатии дастгирии соҳибкорӣ ва корхонаҳои саноатӣ, низоми таъминоти молиявӣ-қарзии субъектҳои соҳибкорӣ ва таъсисдиҳандагони корхонаҳои саноатӣ,

ҳамчунин барномаҳои давлатӣ мусоидат ба рушди корхонаҳои саноатӣ ва соҳибкорӣ нақши асосиро бозанд.

Дар асоси таҳдили Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бамеъёрдарории техникӣ», бояд қайд кард, ки дар асоси муқаррароти қонуни мазкур **объектҳои бамеъёрдарории техникӣ** - маҳсулот, ҷараёни коркард, истеҳсол, истифодабарӣ, нигоҳдорӣ, интиқол, фурӯш, истифодаи партовҳои он, иҷрои кор ва хизматрасонӣдар қисмати бехатарӣ мебошанд. Бо мақсади таҳия ва қабули ин ҳуҷҷати муҳим барои истеҳсолот ва назорати бозори истеъмолӣ тибқи муқаррароти қонуни мазкур бо пешниҳоди мақомоти масъул дар соҳаи бамеъёрдарории техникӣ - Агентии Тоҷикстандарт аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ду маротиба барномаи таҳияи реглментҳои техникӣ қабул гардид ва дар асоси ин барономаҳои қабулгардида ва берун аз он тибқи супориши Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар якҷоягӣ бо вазорату идораҳои дахлдор 17 адад регламентҳои техникии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва қабул гардиданд. Дар ҷадвали 3.2.1 ва 3.2.2. мо рӯйхати регламентҳои техники қабулгардидаро тасвир намудем, ки тибқи **«Барномаи таҳияи регламентҳои техникӣ барои солҳои 2013-2014»**, ки бо фармоиши Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 02 майи соли 2013, №42-ф ва «Барномаи таҳияи регламентҳои техникӣ барои солҳои 2015-2016», ки бо фармоиши Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 феврали соли 2015, №9-ф тасдиқ шудаанд, нишон дода шудаанд (С. 128-131).

Инчунин, пешниҳод менамояд, ки болоравии сифати истеҳсоли маҳсулоти ватанӣ ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоию иқтисодии он, махсусан баланд намудани истеҳсоли маҳсулоти хушсифату рақобатпазир аз натиҷаи фаъолияти босамари корхонаҳои ватании истеҳсолию хизматрасонӣ вобаста мебошад. Барои ноил шудан ба ин мақсад шахсони масъули корхонаҳои ватании мо бояд, пеш аз ҳама талаботҳои стандартҳои байналмилалиро (силсилаи ISO 9000) дар пешбурди фаъолияти кории худ ҳамаҷониба ҷорӣ намуда, ҳамарӯза тибқи талаботҳои он амал намоянд. Ҷорӣ намудани системаи менеҷменти сифат дар фаъолияти корхонаҳо аз 7 принсип сарчашма мегирад, ки ин принсипҳоро мо

дар боби якум дида баромадем. Бинобар ин башаклдарории ин принсипҳо дар фаъолияти корхонаҳо аз дараҷаи лаёқатмандӣ ва коршиносии кормандон вобастагӣ дорад. Баландшавии сатҳи иқтисодии кишвар дар иҷро намудани принсипи системаи менеҷменти сифат «Раванди гузариш» амалӣ мегардад. Татбиқи системаи менеҷменти сифат дар фаъолияти корхонаҳои хурду миёна дар соҳаи системаи идоракунии бехатарии маҳсулоти хӯрока тибқи талаботи стандартҳои байналмилалии ISO 22000:2018 ва HACCP роҳандозӣ карда мешаванд (С. 141-150).

Дар хулоса, вобаста ба вазифаву навгониҳо ва дастовардҳои илмӣ-амалии таҳияшуда, пешниҳодҳои мушаххаси муаллиф оварда шудаанд.

Аз гуфтаҳои боло ба хулосае омадан мумкин аст, ки натиҷаҳои илмии бадастовардаи унвонҷӯ Пирназарзода Д.М. дорои аҳамияти назариявӣ ва амалӣ буда, арзиши баланди илмӣ доранд.

5. Баҳои автореферати рисолаи илмӣ.

Автореферат пурра ба мазмун ва мундариҷаи рисолаи диссертатсионӣ мувофиқ буда, ба талботҳои муқаррарнамудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгуй буда, мазмуну муҳтавои навгониҳои асосии рисоларо дар бар гирифта, мақолаҳои илмии муаллиф (13) вобаста ба мавзӯи диссертатсионии мазкур чоп шудаанд.

6. Камбудиву норасоиҳои рисола.

Новобаста аз дастовардҳо, диссертатсияи мазкур аз камбудӣ ва хатогиҳо холӣ нест. Ба назари мо диссертатсия дорои камбудиҳои зерин мебошад:

1. Дар банди мубрамияти мавзӯи таҳқиқот (саҳ. 3-9) иқтибосҳо аз барномаҳои давлатӣ ва стратегияҳои муҳимӣ мавҷуда роҷеъ ба мавзӯи диссертатсионӣ камтар оварда шудааст. Ҳоло он, ки ин масъала дар ин ҳуҷҷатҳои муҳимӣ давлатӣ мавқеи марказиро ишғол мекунад;
2. Коркард ва такмили ҷадвалҳо, махсусан рақамгузории ҷадвалҳо ва тасҳеҳи номгузории онҳо тибқи муқаррароти КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон зарур дониста мешавад;
3. Иқтибосҳои овардашуда дар кори диссертатсионӣ ба талаботҳои

мавҷудаи муқаррароти КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ нестанд. Муаллифро зарур аст, ки ба ин масъала аҳамияти ҷиддӣ диҳад;

4. Таҷрибаи пешқадами давлатҳои тараққикарда ва рубатараққӣ дар таҳқиқот кам оварда шудааст. Муаллифро зарур аст, ки дар тадқиқотҳои минбаъда ба ин масъала аҳамият диҳад;

5. Дар рисолаи диссертатсионӣ пешгуиҳо оид ба ҳолати минбаъдаи ташаккули низоми идоракунии корхонаҳои саноатӣ дар ҶТ то соли 2030 пешгӯи нашудаанд. Ҳоло он, ки ин масъала дар Стратегияи миллии рушд то давраи соли 2030 пешбини шудааст ва таҳлили муқоисавӣ мавҷуд нест;

6. Муаллифро лозим аст банди «Адабиётҳои истифодашуда»-ро ба талаботҳои мавҷуда мутобиқ гардонад.

7. Дар диссертатсия илмӣ хатогиҳои граматикӣ, стилистикӣ ва имлоӣ ба назар мерасанд.

7. Баҳои умумии мутобикати рисола ба талаботхои мукарарнамудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Дар маҷмуъ камбудиҳои ҷойдошта наметавонад, ки қимати диссертатсияро коҳиш диҳанд. Аз ин рӯ, диссертатсияи Пирназарзода Дилоар Маҳмадназар дар мавзӯи «Мукаммалгардонии низоми идоракунии корхонаҳои саноатӣ тибқи стандартҳои байналмилалӣ (дар мисоли корхонаҳои саноатии хурду миёнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон)», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ, дар сатҳи зарурии илмӣ иҷро гардида, ба талаботҳои Комиссияи Олии Аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва банди 8 низомномаи «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвонҳои илмӣ» мувофиқ буда, муаллифи он сазовори додани дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.05 - Иқтисодиёт ва идоракунӣ дар хоҷагии халқ: (иқтисодиёти саноат) мебошад.

Тақризро омода намуд, н.и.и., дотсент, мудири кафедраи иқтисодиёт ва идора Мирзоҷонзода Насибахон Мирзоҷон ва дар ҷаласаи кафедраи иқтисодиёт ва идора муҳокима карда шуд. Суратмаҷлиси кафедра №10 аз 22.04.2021.

Раиси ҷаласа,
декани факултети иқтисодиёт ва молияи
Донишгоҳи технологии Тоҷикистон,
н.и.и., дотсент Сатторов А.А.

Тақриз аз ҷониби мудири кафедраи
иқтисодиёт ва идораи ДТТ,
н.и.и., дотсент тартиб дода шудааст Мирзоҷонзода Н.М.

Котиби ҷаласа Қаландаров И.Э.

Имзои н.и.и., дотсент Сатторов А.А., н.и.и., дотсент Мирзоҷонзода Н.М. ва Қаландаров И.Э.-ро тасдиқ мекунам.

Сардори шуъбаи кадрҳо
ва корҳои махсуси ДТТ _______________ Бухориев Н.А.

Сурогаи донишгоҳ: 734055, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Н.Қарабоев 63/3
телефон: (+992) 37 2347987,
(+99237)2347988
Веб-сайт: www.tut.tj
Почтаи электронӣ: info@tut.tj
rectorat@tut.tj